

Original article

Kadın İstihdamının Sosyal Güvenlik Kurumu Prim Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Türkiye için Ekonometrik Bir Analiz ¹

The Effect of Women's Employment on Social Security Institution Premium Revenues: An Econometric Analysis for Turkey

Duygu Küçükşahin ^{a,*} & Ali Kemal Nurdoğan ^b

^aDep. of Labor Economics and Industrial Relations, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Yalova University, Yalova, Turkey

^bDep. of Labor Economics and Industrial Relations, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Süleyman Demirel University, Isparta, Turkey

Özet

Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi sürdürülebilir bir finansman yapısına sahip değildir. Sistem sürekli açık vermektedir. Sosyal güvenlik sistemi açıkları bütçeden yapılan transfer ile kapatılmakta ve cari açık üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Aslında temel mantık, sistemin gelirleri ile giderlerinin eşitlenmesi gerektiğidir. Gelir kaynakları içerisinde en önemli olanı ise prim gelirleridir. Bu doğrultuda sağlam bir finansman yapısı oluşturulabilmesi için prim gelirlerinin artırılması gerekmektedir.

Çalışmanın amacı; Türkiye'de 1988-2020 yılları arasında sosyal güvenlik prim gelirleri ve kadın istihdam sayıları arasında bir ilişki olup olmadığını incelemektir. İlişkiyi test etmek için Engle Granger Eşbütünlük Testi ve Toda-Yamamoto Nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda; kadın istihdam oranlarının, Sosyal Güvenlik Kurumu prim gelirleri üzerinde pozitif bir etkisi olduğu bulunmuştur ve bu iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişki vardır. Ayrıca kadın istihdam oranlarından prim gelirlerine bir nedensellik ilişkisi mevcuttur. Kadın istihdamının artırılması sosyal güvenlik sisteminin prim gelirlerini artıracak ve sosyal güvenlik sisteminin mali sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır. Bu sebeple kadın istihdamının önündeki engelleri kaldıracak politikalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın İstihdamı, Sosyal Güvenlik Primi, Zaman Serisi.

Abstract

The social security system does not have a sustainable financing structure in Turkey. The system is constantly deficit. Social security system deficits are closed by the transfer from the budget and produce a significant effect on the current account deficit. In fact, the basic logic is that the revenues and expenses of the system should be equalized. Premium revenues are the most important ones among the sources of income. In this direction, premium revenues need to be increased in order to establish a durable financing structure.

The aim of this study is to determine whether there is an association between social security premium revenues and the number of women employment between the years 1988-2020 in Turkey. Engle Granger Cointegration Test and Toda Yamamoto Causality

¹ Bu makale "Türkiye'de Kadın İstihdam Oranlarının Sosyal Güvenlik Kurumu Gelirlerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

* Corresponding author:

Duygu Küçükşahin, Department of Labor Economics and Industrial Relations, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Yalova University, Yalova, Turkey.
Email: duygukucukshahin1@gmail.com

analysis were performed to test this relation. Our findings suggest that found that women employment rates have a positive effect on Social Security Institution premium revenues and there is a long-term relationship between these two variables. In addition, there is a causal relationship from women employment rates to premium revenues. Increasing women's employment will increase the premium revenues of the social security system and contribute to the financial sustainability of the social security system. For this reason, there is a need for policies that will remove the obstacles to women's employment.

Keywords: Women Employment, Social Security Premium, Time Series.

Received: 16 March 2022 * **Accepted:** 16 May 2022 * **DOI:** <https://doi.org/10.29329/ijiasos.2022.458.2>

GİRİŞ

Toplumun tamamını koruma altına alan kolay erişilebilir ve eşitlikçi bir sosyal güvenlik sistemi refah devleti anlayışının önemli bir ögesidir. Sosyal güvenlik sisteminin kendine atfedilen önemi mali açıdan sürdürülebilir olması ile anlamlıdır. Aksi takdirde ülke ekonomisine zarar verici etkiler yaratmaktadır. Bu durumdan kaçınmanın yolu sistemin doğru olarak kurgulanması ve sağlam finansman yöntemleri ile yürütülmesine bağlıdır. Külfet nimet dengesi ve gelir gider dengesi sağlanamadığında sürdürülebilir bir yapıdan bahsetmek mümkün olmayacaktır. Literatürde sistemin sorunlarını ve çözümlerini ele alan teorik ve ampirik çalışmalar sistemin yapısal ve mali sorunlarına dikkat çekerken işgücü piyasasında var olan yapısal sorunların da giderilmesinin sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilir bir model olarak devam edebilmesi için önemli olduğunu açıklamaktadır.

Türkiye’de uygulanmakta olan sosyal güvenlik sistemini de bu çerçevede değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır. Sistem mali açıdan sürdürülebilir değildir. Sosyal güvenlik alanında yapılan reforma rağmen geçen yirmi senede sistem açık vermekte ve sürdürülebilir bir mali yapıdan uzak bir görünüm sergilemektedir. İşgücü piyasasında görülen yüksek işsizlik oranı, düşük işgücüne katılım oranı ve yüksek kayıt dışı çalışma oranları sosyal güvenlik sisteminin beklenen etkiyi yapmasına zarar vermekte ve sistemin finansman yapısını bozucu etki yapmaktadır. 1999 yılında İşsizlik Sigortası Kanunu ile başlayan ve 2006 yılında mevzuat ve kurumsal birleşmeyle devam eden reform çalışmaları sistemin kurumsal ve mali yapısı için önemli ve olumlu politikalar olsa da işgücü piyasasında var olan sorunlar mali açıdan sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmayı zorlaştırmaktadır.

Türkiye’de çalışma çağındaki kadın nüfusun yaklaşık üçte biri işgücüne dahil ve işgücü içerisinde istihdamda olan kadınların oranı yaklaşık %30 olarak gerçekleşmektedir. Bunun rakamsal ifadesi yaklaşık rakamlarla çalışma çağındaki otuz iki milyon kadının on milyonu istihdamdadır. Bu sayılara erkek nüfusu da ekleyerek bir değerlendirme yapıldığında çalışma çağındaki almış dört milyon içerisinde on milyon kadın istihdamdadır. İstihdam da olan erkek sayısı ise yaklaşık yirmi milyondur. İstihdam dışında kalan kadın sayısının büyüklüğü kullanılmayan bir üretim kapasitesini de göstermektedir. Bu çerçevede mevcut veriler çoğunlukla ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmekte ve

literatürde işgücüne dahil olmayan nüfusun özellikle kadınların işgücüne dahil olmasıyla milli gelirin ve büyüme oranlarının olumlu yönde artırılacağını açıklamaktadır. Bu çerçevede gerçekleştirilen çalışmalarda kadınların işgücüne katılmasının önündeki engeller ve işgücü piyasasına girmesini kolaylaştıracak politika önerileri tartışılmaktadır.

Aktif nüfus içerisinde işgücü istihdam edilenler ile işsizlerin sayısal toplamından oluşmaktadır. Kadınların işgücüne katılımının artırılması işgücü piyasasını görünümü açısından olumlu olsa da işgücü içerisindeki işsizler Sosyal Güvenlik Kurumu açısından olumlu bir anlam ifade etmeyecektir. Bu sebeple çalışmada işgücü yerine istihdamda olan kadın sayıları kullanılmıştır.

Bu çalışmada amaç; “Kadınlar, Sosyal Güvenlik Kurumu’nun finansman açıklarını kapatabilir mi?” sorusuna, ekonometrik analizler yardımıyla cevap aramaktır. Sosyal Güvenlik Kurumu’nun finansman sorunlarının yoğun olarak tartışıldığı günümüzde, kurumun temel kaynaklarından olan prim gelirlerini artırmanın; işgücünün yarısına yakınına oluşturan kadınların istihdamı ile ilişkili olabileceği ilginin bu yöne kaymasına sebep olmuştur. Bu noktada Türkiye’de mali açıdan sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi için âtıl kalan ve oldukça önemli bir kaynak olan kadın işgücünün istihdamının artırılması önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek, kurumun finansman sorununa dair çözüm önerilerine yeni bir bakış açısı getireceğinden literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle çalışmada, Türkiye’de kadınların çalışma hayatına girişi ve çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar ile sosyal güvenlik sisteminin mali yapısı literatürde var olan çalışmalar çerçevesinde açıklanarak; 1988-2020 dönemi itibarıyla kadın istihdam sayılarının, Sosyal Güvenlik Kurumu prim gelirleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin var olup olmadığını sınamak üzere nedensellik analizi yapılmıştır.

Kadın İstihdamının Gelişimi ve Belirleyicileri

Kadınlar tarihin her döneminde, dönemin şart ve özelliklerine göre çeşitli biçimlerde ekonomik faaliyetlerde yer almışlardır. Sanayi Devrimi öncesinde geleneksel ev kadını rolünün dışına çıkamayan çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak emek arz eden kadınlar, Sanayi Devrimi ile ücretli işçi statüsünde daha fazla görünür hale gelmiştir (Parlaktuna, 2010: 1217). Kırsal alandan sanayi merkezlerinin bulunduğu kentsel alana artan göç ile birlikte kırsal alanda ücretsiz aile işçisi biçiminde çalışan kadınlar, kentsel bölgelerde ev dışında ücretli çalışmaya başlamıştır. Gelişen zaman sürecinde kadınların işgücü piyasasındaki konumları ve çalışma biçimleri de değişme uğramıştır (Kılınç, 2015: 126). Türkiye’de de sanayileşme çabalarının artmasıyla kadınların istihdamda yer bulmalarında artışlar görülmüş ancak kadınlar sosyal ve ekonomik kazanımlarını büyük oranda Cumhuriyet Döneminde elde etmişlerdir. Atatürk ilke ve inkılapları çerçevesinde oluşturulan yasal düzenlemeler ve politikalar kadınların toplumsal hayatın her aşamasında ve çalışma hayatında eşit ve özgür biçimde yer almasının önünü açmış, kolaylaştırmıştır.

Ekonomik koşullar ve ekonomik bağımsızlığını elde etme düşüncesi kadınları işgücü piyasasında daha fazla görünür hale getirmiştir. İktisadi gelişmeler kadınların evde geçirdikleri zamanın maliyetini yükselterek işgücüne katılımlarını arttırmıştır. Çalışarak elde edilecek gelir ile evde üretilen ekonomik değer yani rezervasyon ücretinin kıyaslanması çalışma kararı üzerinde etkili olmuştur. Kadının çalışması sonucunda kazanacağı ücret rezervasyon ücretinden düşük ise diğer bir ifadeyle çalışarak kazanılan ücret; ev işleri, çocuk bakımında çalışacak kişilerin ücreti ya da kreş masrafları gibi hane ve hane halkına ait giderleri karşılamaya yetmeyecekse kadın işgücüne katılma kararından vazgeçmektedir. Ekonomik zorluklar sebebiyle aile gelirine katkıda bulunma düşüncesinin yanında kendi ayaklarının üzerinde durarak ekonomik bağımsızlıklarını elde etme düşüncesi de kadınların çalışma yaşamına katılımlarının bir diğer ekonomik gerekçesini oluşturmaktadır. Ataerkil bir yapı içerisinde çalış(a)mayan ve ekonomik özgürlüğü olmayan kadın hayatla mücadelede daha zayıf ve erkeğe bağımlı hale gelmektedir (Yüksel Oktay, 2015:63). Kadın ücret getirisi olan bir işte çalışmakla hem ekonomik bir gelir elde etmekte hem de özgüvenini kuvvetlendirerek aile ve toplum içindeki konumunu güçlendirmektedir (Koray, 1992: 95).

Ekonomik gerekçelerin yanında demografik değişkenler kadın istihdamının artmasında belirleyici faktörler olarak görülmektedir. Özellikle yaş ve eğitim seviyesi demografik değişkenler arasında öne çıkmaktadır. Kadınların sahip oldukları yaş aralıklarına göre çalışıp çalışmama kararı farklılık göstermekte, genç yaşlarda istihdama katılma oranının yüksek olduğu görülmektedir. Kadınların çalışma hayatına katılımları ile eğitim seviyeleri arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılım oranları ve çalışma yaşamına devam etme süreleri uzamaktadır (Bedük, 2005:106-117; Aksoy, 2019:150-154).

Kadının ekonomik açıdan özgürlüğünü kazanması kendine ve ailesine sağladığı katkıları olumlu yönde etkilerken çalışma yaşamında aktif olarak yer alması gerek iş gerekse aile yaşamında çeşitli zorluklarla mücadele etmesini gerektirmektedir. Kadınların çalışma hayatına katılması evdeki sorumluluklarını sonlandırmamakta aksine eş ve anne olarak toplumsal rollerinin gerektirdiği sorumlulukları öncelikli olarak yerine getirilmesi beklentisi kadınların yüklendiği sorumlulukları iki kat daha fazlaştırmaktadır. Kadın açısından iş ve aile yaşamı arasındaki denge sağlanamadığında iş ve aile yaşamının çatışması kavramı gündeme gelmekte (Greenhaus ve Powell, 2003: 91) ve bu dengeyi sağlayamayan kadın bir tercih yapmak zorunda kalmaktadır. Küreselleşme ile gelişen yeni çalışma modelleri kadınların iş yaşam dengesini kurmasında belirli bir kolaylık sağlasa da kadınların işgücü piyasasında yaşamış olduğu ayrımcılık ve eşitsizlikler devam etmektedir. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde kadına biçilen rol kadının istihdama katılmasını olumsuz şekilde etkilemektedir.

Literatürde var olan mevcut çalışmalar, kadınların işgücüne katılımı ve istihdamının artırılmasının ekonomik büyüme ve toplumsal yapıda sağlayacağı değişimi ortaya koymakta ve

kadınların işgücüne katılımı ve istihdam edilebilirliğinin önünde var olan eşitsizlikleri ve ayrımcılığı gidermeye yönelik politikalara ışık tutmaktadır.

Goldin (1986), kişi başına düşen milli gelir ile kadınların işgücüne katılım oranları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada; kadınların işgücüne katılımlarının milli geliri %14 arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Klasen (2000), cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyüme ve gelişme üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmada; düşük büyüme ile istihdamdaki cinsiyet eşitsizliğinin ilişkilendirildiği, ekonomik büyümeyi eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğinin engellediği, eğitimde ve istihdamda cinsiyet eşitliğini sağlamanın ekonomik refah ve verimliliği daha da arttırdığını ortaya koymuştur.

Aydın (2011), kadın istihdamının rekabet gücü ve ekonomik büyüme üzerine etkisini panel veri analizi yöntemi kullanarak Türkiye ile rekabet gücü en yüksek ülkeleri kıyasladığı çalışmada; çalışmaya konu olan tüm ülkelerde kadınların işgücüne katılımındaki artışın ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği ve kadınların işgücüne katılımındaki %1’lik artışın GSYH da %0,99’luk bir artışa neden olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tansel (2001), Tam (2011), Aydın ve Erdem (2014), Kasa ve Alptekin (2015) Özdemir (2016), Taş (2019) tarafından yürütülen çalışmalarda; kadın istihdamındaki artışın ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmış ve kadın emeği ile büyüme ve kalkınmanın ilişkisini analiz ederken kadın istihdamının, kalkınma ve ekonomik büyüme üzerindeki potansiyel gücü savunulmuştur.

Baliamoune (2007), Petersson, Mariscal ve Ishi (2017), İnce (2011) çalışmalarında; sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için beşerî sermayeye yani kadınların eğitime yatırım yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Zeren ve Savrul (2017), Türkiye için 1991-2014 yılları arası kadın istihdam oranı ile ekonomik büyüme, işsizlik ve kentleşme oranı arasındaki ilişkiyi saklı koentegrasyon yöntemi kullanarak inceledikleri çalışmalarında; değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğunu ve yüksek düzeyde eğitilmiş kadın işgücü; işgücüne katılım oranlarını ve buna bağlı olarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tütüncüoğlu ve Zengin (2020), E7 ülkelerini kapsayan, 1991-2016 dönemi için ekonomik büyüme ve kadın istihdamı arasındaki ilişkiyi Çok Kırılımlı Panel Eş bütünleşme ve Panel Nedensellik analizlerini kullanarak inceledikleri çalışmalarında; değişkenler arasında pozitif yönlü eş bütünleşme ilişkisinin olduğunu tespit etmiştir.

Kadın istihdamına farkındalığın artması pek çok araştırmacıyı istatistiksel ve uygulamalı çalışmalarla kadın konusunu ekonomik ve sosyal açıdan irdelemeye yönlendirmektedir. Konuya ilişkin çalışmalar incelendiğinde; çoğunlukla kadın istihdamına etki eden faktörler, bu faktörlerin kadın

istihdamını ne yönde etkilediği ve kadın istihdamının önündeki engeller ve çözüm önerilerinin tartışılarak ekonomik büyüme ile ilişkilendirildiği çok fazla başlık olduğu görülmektedir. Kadın istihdamı ile sosyal güvenlik sistemine dair çalışmalar ise çoğunlukla kadınlara yönelik sosyal güvenlik uygulamaları ile sınırlı kalmıştır. Bu çalışma da kadın istihdamı ile sosyal güvenlik sisteminin finansman sorunu konusunda bir literatür oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda kadın istihdam sayıları ile Sosyal Güvenlik Kurumu'nun prim gelirleri arasındaki uzun dönemli bir ilişkinin varlığının ortaya konulması amacıyla Engle-Granger Eşbütünleşme testi ve bu değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi ve bu ilişkinin yönünün tespit edilmesi amacıyla Toda-Yamamoto Nedensellik testinin yapılması sonucunda elde edilecek bulguların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Temelinde Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar

Kadınlar, eğitim seviyelerinin erkeklere oranla düşük olması ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği sebebiyle işgücü piyasasına girişte ve çalışma sürecinde özellikle ücret ve terfi konularında farklı biçimlerde ayrımcılık yaşamaktadır (Öztürk ve Nurdoğan, 2021:149).

Kadınların çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunların başında işe girişte yaşanan ayrımcılık ve ücret eşitsizliği akla ilk gelenlerdir. Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 6 Haziran 1951 tarihinde kabul edilen ve Türkiye'nin de imzalayarak 9 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğü koyduğu 100 sayılı 'Eşit Ücret Sözleşmesi' gereğince çalışanların aynı nitelik ve verime sahip olmalarına rağmen cinsiyetlerinin farklı olmasına dayalı olarak farklı miktarlarda ücret ödenmesi yasaklanmıştır. İlgili sözleşme gereğince bir kadın çalışana kadın olduğu için erkek çalışandan düşük miktarda ücret ödenmesi mümkün değildir (Yıldırak vd., 2003: 31). Ancak kadının çalışarak sağladığı kazancın ek bir gelir kaynağı olarak nitelendirilmesi fikri toplum tarafından kabul edilen bir görüş şeklinde yaygınlaşarak işverenleri etkilemekte bunun sonucunda ise işverenler kadınları erkeklere kıyasla daha düşük ücret ödeyerek çalıştırmayı tercih etmektedirler (Bulutay, 2000: 33).

Kadınların çalışma hayatında başa çıkmak zorunda kaldıkları sorunlardan bir diğeri de eğitim veya mesleki eğitimdeki görülen eşitsizliktir (Kavak, 2007; Kılıç, 2014:128; Erdoğan ve Yaşar, 2018:19). Erkek çocuklarının eğitim alarak iş sahibi olmalarının toplum tarafından bir sosyal değer olarak aktarılması ile kızların evde kalarak ev işleriyle meşgul olmalarının uygun olacağı yaklaşımları çerçevesinde erkekler kızlara kıyasla daha iyi ve daha uzun süreli eğitim almaktadırlar (Demirbilek, 2007, 21). Benzer bir yaklaşım ile benimsenen kız çocuklarının ileride evlenip başka ailelere karışacağı düşüncesi; kız çocuklarına yapılacak olan eğitim yatırımını gereksiz kılarak kız çocuklarını okuldan koparmaktadır. Eğitim alanında yaşanan fırsat eşitsizliği kadınların gerekli bilgi ve beceri ile donatılmasına engel olmaktadır. Kadınları istihdama çeken faktörlerden biri olan eğitim seviyeleri ile ücretli işgücü piyasalarında aktif yer alma durumları arasında paralellik bulunduğu (Karakoyun, 2007, 38; Aydın, 2011; 29; Tiryaki, 2018, 46) göz önüne alındığında eğitimde yaşanan eşitsizliğin etkileri

daha net fark edilmektedir. Yüksek eğitim seviyesine sahip olan kadınlar piyasadaki nitelik gerektiren işlerde iyi ücretlerle istihdam edilirken; eğitim seviyelerinin düşük olması halinde kadınlar emek yoğun biçimde standartlaştırılmış işlerde ucuz işgücü olarak nitelendirilmektedirler.

Kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları bir diğer sorun işyerinde maruz kaldıkları duygusal veya fiziksel taciz ve mobbingdir. Cinsel taciz kavramı ile; karşı cins tarafından genellikle istenmeyen ve beklenmedik bir zamanda cinsellik barındıran sözlü, sözsüz yahut fiziksel şekilde gerçekleştirilen sarkıntılık ve genel ahlaka uygunsuz düşen davranışlar ifade edilmektedir (Türker, 1997, 74). Böylesi olumsuz bir durum söz konusu olduğunda kadınlar çoğunlukla işten ayrılmayı tercih etmekte bu da işgücü devrinin kadınlar arasında yüksek olmasının sebepleri arasında sayılmaktadır.

Duygusal taciz olarak da nitelendirilen mobbing ise; işyerlerinde kişilere yönelik sistemli bir şekilde devamlılık arz eden yıldırma, işten uzaklaştırmayı hedefleyen; kasıtlı, olumsuz davranışlardır ve söz konusu durum mağdurların sağlıklarına, kişilik değerlerine, mesleki durumlarına veya sosyal ilişkilerine zarar vermektedir (ÇSGB, 2014: 9). Sistemli ve etkili bir yıpratma girişimi olarak ortaya çıkan mobbingde, saldırıya maruz kalan çalışan saldırıda bulunacak kişi tarafından önce hedef seçilerek işyerinde gergin bir ortam yaratılmakta daha sonra hedef seçilen kişinin işten kovulmasına kadar uzanan bir dizi sataşmalar vuku bulmaktadır (Alparslan ve Tunç, 2009, 146). Yok sayma, bastırma, sindirme, yıldırma, psiko-terör veya soyut şiddet gibi davranışları kapsayan mobbing; motivasyon eksikliğinin, verimsizliğin ve örgütsel çatışmanın kaynağı olarak nitelendirilmektedir (Kavi, 2006:103). İşyerinde mobbinge maruz kalan kadınlarda performans ve verimlilik düşmekte, işe bağlılık azalmakta ve mağdur kadınların sağlıkları da söz konusu durumundan olumsuz yönde etkilenmektedir. Ayrıca kişisel saldırılarla kariyerlerine engel olunmaya çalışılması, kadınlarda işten ayrılma veya kariyere ara verme gibi olumsuz sonuçlar doğurarak çalışma kararlarını oldukça büyük oranda etkilemektedir.

Sosyal Güvenlik Sisteminin Mali Sürdürülebilirliği

Sosyal güvenlik sisteminin temel hedefi, sosyal risklerin ekonomik sonuçlarına karşı tedbirler alarak bireylerin muhtaç duruma düşmelerini önlemek ve hayat standartlarının belirli bir seviyenin altına düşmeyeceğinin garantisini vermektir (Nurdoğan, 2018: 33; Oral, 2002: 3).

Sosyal güvenlik sisteminin hedeflerine uygun politikalar uygulayabilmesi güçlü bir mali yapı içerisinde gelir ve gider dengesinin oluşturulmasına bağlıdır ve güçlü finansman kaynaklarına sahip olmayı gerektirir. Finansman kaynakları ülkelere göre farklılık gösterse de en çok tercih edilen yöntemler primler, vergiler, devlet katkısı ve fon gelirlerinden oluşmaktadır.

Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumu’nun yıllık istatistiklerine göre altı adet gelir kalemi bulunmaktadır.

Bunlar;

- Prim Gelirleri
- Devlet Katkısı
- Yapılandırma Gelirleri
- Ek Ödeme Gelirleri
- Faturalı Ödemeler ve Ek Karşılık Gelirleri
- Diğer Gelirler'dir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun yıllık istatistiklerinde açıklanan gider kalemleri ise;

- Emekli Aylığı Ödemeleri
- Sigorta Ödemeleri
- Sağlık Ödemeleri (Yolluk Dahil/ Hariç)
- Faturalı Ödemeler
- Yönetim Giderleri
- Yatırım Giderleri
- Ek Ödeme Giderleri
- Diğer Giderler'dir (SGK İstatistik Yılları, 2020)

Sosyal Güvenlik Kurumu gelirleri ile giderlerinin birbirini karşılamaı esastır. Tablo 1'de sosyal güvenlik reformu sonrasında 2000-2021 yılları arasında Sosyal Güvenlik Kurumu gelir ve giderleri gösterilmektedir.

Tablo 1. Yıllara Göre Sosyal Güvenlik Kurumu Finansal Dengesi (Bin TL)

Yıllar	Kurum Gelirleri	Kurum Giderleri	Finansman Açıkları
2000	8.575.831	10.987.036	-2.411.206
2001	13.360.679	17.830.745	-4.470.166
2002	20.018.189	27.982.464	-7.964.275
2003	27.916.539	41.336.077	-13.419.538
2004	34.689.248	50.621.622	-15.932.374
2005	41.249.438	59.941.373	-18.691.935
2006	53.830.886	71.867.475	-18.036.589
2007	56.874.888	81.915.401	-25.040.513
2008	67.257.484	93.159.462	-25.901.978
2009	78.072.788	106.775.443	-28.702.655
2010	95.273.183	121.997.301	-26.724.118
2011	124.479.940	140.715.252	-16.235.312
2012	142.928.505	160.223.453	-17.294.948
2013	163.013.555	182.688.916	-19.675.361
2014	184.328.932	204.400.437	-20.071.505
2015	220.102.348	231.545.969	-11.443.621
2016	255.880.183	276.535.786	-20.655.602
2017	288.559.843	312.734.591	-24.174.748
2018	369.211.250	384.961.895	-15.750.645
2019	424.228.310	464.172.903	-39.944.593
2020	472.625.908	540.095.250	-67.469.343
2021	633.206.617	654.819.630	-21.613.013

Kaynak: SGK Aylık İstatistik Bültenlerinden düzenlenmiştir.

Yıllara göre Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelir-gider toplamları ve finansman açıklarının gösterildiği Tablo 1' de, gelir seviyeleri ile gider seviyeleri arasında ortaya çıkan farklar finansman açığını ifade etmektedir. Tabloda görüldüğü üzere, 2000 yılında kurumun toplam geliri 8.575.831 bin TL iken, toplam gideri 10.987.036 bin TL olarak gerçekleşmiş ve açık 2.411.206 bin TL olarak kayıtlara geçmiştir. 2000'li yıllarda sürekli artış trendi gösteren finansman açığı, 2020 yılından önceki en yüksek seviyeye 2009 yılında 28.702.655 bin TL ile ulaştığı görülmektedir. 2009 yılında oluşan bu açık 2008 yılında yaşanan küresel krizin etkileri olarak değerlendirilmektedir. Krizin yarattığı ekonomik daralma; istihdamı olumsuz yönde etkileyerek emek talebinin düşmesine ve prim gelirlerinin artış hızının azalmasına, böylelikle de finansman açığının artmasına sebep olmuştur (Bulut, 2018: 72). 2011 yılına gelindiğinde kurum gelirlerinin 124.479.940 bin TL, giderlerinin 140.715.252 bin TL ve finansman açığının 16.235.312 bin TL olduğu görülmekte ve önceki yıllara kıyasla gelirlerin arttığı, açığın ise oldukça azaldığı göze çarpmaktadır. Bunun sebebi "Cumhuriyet tarihinin en kapsamlı affı" olarak değerlendirilen 6111 sayılı af kanununun yürürlüğe girmesidir (Demir ve Canbay, 2013: 457). 13.02.2011 tarihinde kabul edilen ve 01.03.2011 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 6111 sayılı af kanunu ile prim

borçları yapılandırılmış ve bu sayede elde edilen 10 Milyar TL ile “geçici” bir prim artışı sağlanmıştır (Cural, 2016: 697). 2012 yılında finansman açığının 17.294.948 bin TL ile düşük seyrettiği dikkat çekmektedir. Bunun sebebi ise SSK hastanelerinin 2012 yılında Sağlık Bakanlığı’na devredilmesi ile elde edilen 5 Milyar TL’lik gelir artışı olduğu kabul edilmektedir (SGK, 2013: 11). Yıllar geçtikçe kurumun gelir ve gider kalemlerinde sürekli bir yükselme görülmektedir. Fakat yapılan harcamalar irdelendiğinde, her yıl yapılan harcama tutarının, aynı yıl içerisinde elde edilen gelirlerden daha fazla olduğu ve bu sebeple her geçen yıl daha da yüksek miktarlarda açık vermeye devam ettiği görülmektedir.

Yine Tablo 1’de dikkat çeken bir başka husus ise 2020 yılındaki finansman açığının yüksekliğidir. 2020 yılında kurum gelirleri 472.625.908 bin TL iken, giderleri 540.095.250 bin TL olmuş ve 67.469.343 bin TL ile en yüksek açık gerçekleşmiştir. Bu durumun en önemli sebeplerinden birinin, söz konusu yılda ortaya çıkan koronavirüs salgınının olması muhtemeldir. Bilindiği üzere tüm dünyayı etkileyen SARS-CoV-2 virüsüne bağlı COVID-19 salgını, ilk kez 2019 Aralık ayının sonlarında Çin’in Vuhan şehrinde ortaya çıkmış, Türkiye’de ise ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde kayıtlara geçmiştir. Söz konusu salgın ile mücadelede vaka sayısının giderek artması, insanlar üzerinde sağlık problemlerine ve can kayıplarına sebep olurken diğer taraftan da mal ve hizmet üretimini negatif yönde etkilemiştir (İnce vd, 2021: 436). 5510 sayılı Kanun’un bir gereği olarak bu hastalığın sebebiyet verdiği gelir ve kazanç kayıplarının giderilmesi ihtiyaç sahiplerine hizmet ve yardımların yapılması; bu hastalığı sosyal güvenlik sistemini ilgilendiren bir mesele haline getirmektedir (Elbir, 2021: 67). Bilindiği üzere Türkiye’nin de uyguladığı primli sosyal güvenlik sistemlerinin temel finansman kaynağını, işçi ve işverenlerden alınan primler oluşturmaktadır. COVID-19’un sebep olduğu olumsuz ekonomik konjonktür ve bunun bir sonucu olarak meydana gelen geniş boyutlu işsizlik; işsizlik sigortası fonlarında azalma ve işçi ve işverenlerin prim ödeme alışkanlıklarında değişiklikler yaratmıştır (Aydın, 2020: 181; Yürekli, 2020: 35-36). Değişen bu koşullar, sosyal güvenliğin finansmanı için oldukça önemli bir yere sahip olan prim gelirlerinin artış hızının oldukça azalmasına yol açarak sistemin finansmanını olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca 5510 sayılı kanun kapsamında COVID-19’a yakalanan kişilere kurum tarafından sağlanan farklı destekler bulunmaktadır (Korkusuz, 2020: 684). Söz konusu desteklerin Sosyal Güvenlik Kurumu’nun giderlerini arttırması, başta prim gelirleri olmak üzere halihazırdaki gelirlerin yeni düzenlemelerin getirdiği harcamalar ile artan giderleri karşılayamaya yetmemesinin sonucunda; en yüksek miktardaki finansman açığı, salgınla mücadele yılları olan 2020 ve 2021 yıllarında kaydedildiği görülmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminde bugünkü gelinen nokta itibariyle, giderek artan finansman açıkları ve bu açıkların genel bütçeden karşılanıyor olması; ülke ekonomisindeki dengeleri bozmaktadır. Finansman açıkları, borçlanma ile finanse edilmeye başlayınca enflasyonist bir etki yaratır duruma gelmiştir (Kitapçı, 2007: 125). Son yıllarda sosyal güvenlik sisteminin açıklarını karşılamak amacıyla kamu bütçesinden yapılan transferlerin büyüklüğü, kamu finansmanı üzerinde baskı oluşturmakta ve

sorunun ciddiyetini ortaya koymaktadır. Nitekim sosyal güvenlik sisteminin açıkları arttıkça kapatmaya yönelik yapılan bütçe transferleri, bütçe dengelerini bozarak faizlerin yükselmesine (borç stokundaki artış nedeniyle) sebep olmaktadır (Demir ve Canbay, 2013: 460). Faizlerin yükselmesinin bir sonucu olarak yatırımların da azalacağı ve istihdamda daralma görülmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin mali açıklarının yarattığı bu olaylar zinciri ise nihayetinde büyümeyi olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Eğilmez ve Kumcu, 2011: 133).

Sosyal Güvenlik Kurumu finansal açıklarına dair geniş bir literatür bulunmaktadır. Literatürde bulunan çalışmaların incelenmesiyle tasniflediğimiz gelir kaynaklı nedenler, gider kaynaklı nedenler, yapısal nedenler, politik ve sosyal nedenleri inceleyen çalışmalar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Sosyal Güvenlik Kurumu Mali Açıklarının Nedenleri

	NEDENLER	YAPILAN ÇALIŞMALAR
GELİR KAYNAKLI	Prim ve Vergi Oranlarının Yüksek Olması	Alper, 2012.
	Primlerin Tahsilatında Yaşanan Problemler	Egeli, Özen, 2009.
	Prim ve Vergi Afları	Bülbül, Karadeniz, 2004.
	Kayıtdışı İstihdam	Yıldırım, 2012; Karaaslan, 2010; Tansöker, 2017.
	Sosyal Sigorta Prim Teşvikleri	Nurdoğan, 2020; Cirit Bayar, Varıcı, 2021.
	Devlet Katkısı	Bulut, 2019.
GİDER KAYNAKLI	Sağlık Harcamalarında Artış	Gümüş, 2010; Gökbunar, Koç, 2009.
	Demografik Yapıdaki Değişim	Acar, Kitapçı, 2008; Gökbunar, Koç, 2009; Gökbayrak, 2010; Alper, Değer, Sayan, 2012.
YAPISAL	Aktif/Pasif Oranın Düşüklüğü	Egeli, Özen, 2009; Iştar Işıklı, E., Evlice, E. 2019.
	Denetim Yetersizliği	Özşuca, Gökbayrak, 2012; Çavuş, 2017; Işık Erol, 2021.
	Fonların Verimli ve Etkin Olarak Değerlendirilememesi	Ak, Cicioğlu, 2006; Erol, 2014.
POLİTİK ve SOSYAL	Kuruma Siyasi Müdahale Etkisi	Egeli, 2009.
	Erken Emeklilik Uygulamaları	Koç, 2004; Kurt, 2007; Cural, 2016; Yaman, 2020.
	Sosyal Güvenlik Ahlakı	Canbay, Demir, 2013; Işık Erol, 2014; Iştar Işıklı, 2020.
	İdari ve Mali Özerklik Sorunu	Arıcı, 2011.

Kaynak: Yazarlar tarafından literatür incelemesi sonucu oluşturulmuştur.

AMPİRİK ANALİZ

Model ve Veri Seti

Çalışmada Türkiye’de 1988-2020 yılları arasındaki sosyal güvenlik prim gelirleri ve kadın istihdam oranları arasındaki ilişki zaman serisi analizi ile incelenmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler *Sosyal Güvenlik Kurumu prim gelirleri* ve *kadın istihdam sayıları* serilerinden oluşmaktadır. Veri seti çeyrek dönemlik zaman serisi olup, 1988-2020 yıllarını kapsamaktadır.

Sosyal Güvenlik Kurumu prim gelirleri SGK aylık mali istatistiklerinden, kadın istihdam sayıları TÜİK İşgücü İstatistik Bülteninden elde edilmiştir. Ekonometrik analiz içerisinde Sosyal Güvenlik Kurumu prim gelirleri “PG” ve kadın istihdam sayıları “Kİ” biçiminde gösterilmektedir.

Tablo 3. Araştırmada Kullanılan Veriler (bin)

Dönem		Kİ	PG	Dönem		Kİ	PG
2009	1	5384	4523	2015	1	7787	13327
	2	6256	4118		2	8361	12648
	3	6157	4054		3	8218	12665
	4	5938	6320		4	8021	17079
2010	1	6118	6100	2016	1	8252	16462
	2	6883	5276		2	8576	15661
	3	6502	5684		3	8417	15061
	4	6382	7911		4	8108	17928
2011	1	6677	6995	2017	1	8485	15564
	2	7386	6664		2	8920	16510
	3	7170	7363		3	8907	14415
	4	6760	8841		4	8843	21501
2012	1	6882	8509	2018	1	8892	20212
	2	7688	7279		2	9208	17930
	3	7552	8057		3	9114	19825
	4	7299	9491		4	8774	23412
2013	1	7485	9610	2019	1	8926	22781
	2	8018	8702		2	9107	20960
	3	7691	9670		3	8995	25083
	4	7484	9670		4	8601	30697
2014	1	7604	11063	2020	1	8122	29374
	2	7946	10501		2	8312	22245
	3	7769	11092		3	8531	27790
	4	7612	13887		4	8473	38414

Kaynak: SGK ve TÜİK verilerinden elde edilmiştir.

Uygulamada kullanılacak model şu şekildedir.

$$PG = \beta_0 + \beta_1 Kİ_t + ut \quad (1)$$

Değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla ilk olarak serilerin durağanlığı tespit edilmiştir. Zaman serilerinin durağan olup olmadığını, başka bir ifadeyle birim kök içerip içermediğini sınamak için uygulamada birçok birim kök testi bulunmaktadır. Çalışmada; hata terimlerinin olması durumunda serilerin durağan olup olmadığını belirlemenin yanı sıra hangi seviyede durağan olduğunu da belirtmesi ve otokorelasyon sorununu incelemesi sebebiyle Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök testi ve hata teriminin zayıf derecede bağımlı olmasına ve heterojen olarak dağılmasına izin vererek otokorelasyon problemini gözlem kaybı olmadan ortadan kaldırması nedeniyle Phillips-Perron (PP) birim kök testi tercih edilmiştir. Bahsi geçen iki birim kök testinden hangisinin daha güvenilir olduğuna dair görüş birliğine rastlanmamaktadır. Bu sebeple serilerin durağanlığının tespiti adına söz konusu iki birim kök testi birlikte kullanılmıştır. Ardından seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespiti için Engle-Granger Eşbütünleşme Testi ve değişkenler arasında nedenselliğin tespit edilmesi için Toda-Yamamoto Nedensellik Testi yapılmıştır.

Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testleri

Çalışmada öncelikle eşbütünleşme analizinde kullanılan değişkenlerin, durağanlığını tespit etmek amacıyla Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri uygulanmıştır. ADF testi ile X serisinin durağan olmadığını ($\alpha = 0$) yani birim köke sahip olduğunu ileri süren yokluk hipotezi sınanmaktadır (Dickey ve Fuller, 1981: 1057-1072).

$$\text{Sabit terimsiz ve trendsiz model : } \Delta X_t = \alpha X_{t-1} + u_t \quad (2)$$

$$\text{Sabit terimli ve trendsiz model : } \Delta X_t = b_0 + \alpha X_{t-1} + u_t \quad (3)$$

$$\text{Sabitli ve trendli model. : } \Delta X_t = b_0 + b_1 t + \alpha X_{t-1} + u_t \quad (4)$$

Şayet u_t hata terimi otokorelasyonlu ise 3 nolu denklem;

$$\Delta X_t = b_0 + b_1 t + \alpha X_{t-1} + u_t + \alpha_t \Delta X_{t-1} \quad (5)$$

biçiminde düzenlenir (Tarı, 2018: 390).

Birim kök testlerine ait yokluk hipotezi; “Seri durağan değildir, birim kök içermektedir.” şeklinde kurulmaktadır. Regresyon sonucunda $|t|$ (mutlak tau değeri), MacKinnon (1996) mutlak değerinden büyük ise yokluk hipotezi reddedilir ve serinin durağan olduğu kabul edilmektedir. Durağanlık testleri neticesinde X_t serisi ya kendi düzeyinde ya da fark(ları) düzeyinde durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Şayet kendi seviyesinde durağan olduğu sonucuna ulaşılması durumunda X_t serisinin, kendi düzeyinde bütünlük olduğu yani $I(0)$ olduğu kabul edilmektedir. Ancak X_t serisi birim kök

içeriyorsa (kendi seviyesinde durağan değilse) yani $I(0)$ değilse; serinin 1. dereceden farkı alınır (ΔX_t) ve bu farkı alınmış seri durağanlık testine tabi tutulur. En nihayetinde 1. dereceden farkı alınmış X_t serisinin durağanlığa sahip olması durumunda ise X_t serisinin; 1. dereceden bütünlük $I(1)$ olduğu kabul edilmektedir.

Birim köke sahip serilerin sınanmasında kullanılan bir diğer yöntem Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi'dir. Söz konusu teste MA (Moving Average: Hareketli Ortalama) teste dahil edilmesi, durağanlık testine trend eklenmesi, analizi daha güçlü hale getirmektedir (Perron, 1990).

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_{t-1} + \alpha_2 \text{trend} + \varepsilon_t \quad (6)$$

Tablo 4'te; ADF test sonuçları, Tablo 5'te; PP test sonuçları verilmiştir.

Tablo 4. ADF Birim Kök Testi

Seriler	Düzye Değeri			Birinci Fark Değeri		
	ADF Değeri	Olasılık Değeri	Kritik Değeri 5% Level	ADF Değeri	Olasılık Değeri	Kritik Değeri 5% Level
Kİ	-0.960038	0.9390	-3,518090	-2.056920	0.0393	-1.948686
PG	1.319793	0,9999	-3,515523	-12.54946	0.0000	-3,515523

Tablo 5. PP Birim Kök Test

Seriler	Düzye Değeri			Birinci Fark Değeri		
	PP Değeri	Olasılık Değeri	Kritik Değeri 5% Level	PP Değeri	Olasılık Değeri	Kritik Değeri 5% Level
Kİ	-3.391459	0.0648	-3,508508	-10.73058	0.0000	-3.510740
PG	-2.896626	0,1728	-3,508508	-6.3707560	0.0000	-3.510740

Tablo 4'teki Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinden yararlanılarak gerçekleştirilen durağanlık analizleri sonucunda; yokluk hipotezi reddedilemeyerek değişkenlerin düzey değerlerde birim kök içerdikleri saptanmıştır. Bu noktada serilerin birinci farkları alınıp durağanlıkları test edilmiş ve yokluk hipotezi reddedilerek serilerin aynı düzeyde durağan oldukları görülmüştür.

Tablo 5'teki Phillips-Perron (PP) birim kök testinden yararlanılarak gerçekleştirilen durağanlık analizleri sonucunda; yokluk hipotezi reddedilemeyerek değişkenlerin düzey değerlerde birim köke sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda serilerin birinci farkları alınıp durağanlıkları test edilmiş ve yokluk hipotezi reddedilerek serilerin aynı düzeyde durağan oldukları tespit edilmiştir.

Her iki seride $I(1)$ seviyesinde durağan olduğundan aralarında uzun dönemli ilişkinin araştırılması için Engle-Granger Eşbütünlük testine geçilmiştir.

Engle-Granger Eşbütünleşme Testi

Serilerin birim kök içerip içermediğinin birim kök testleriyle sınanmasının ardından seriler arasındaki ilişki Engle-Granger Eşbütünleşme Testi ile analiz edilmiştir. Literatürde eşbütünleşme analizi, farkları alınarak aynı düzeyde durağanlaşan dolayısıyla aynı bütünleşme derecesine sahip olan zaman serileri arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını araştırmak amacıyla geliştirilen bir yöntem olarak yer almaktadır.

Engle ve Granger (1987) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi uzun dönem regresyon modelinin kalıntılara dayanmakta ve modeldeki tüm değişkenlerin aynı dereceden durağan olduğu varsayılarak değişkenler arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Aynı dereceden durağan serilerin regresyon denklemi,

$$PG_t = \alpha_0 + \alpha_1 K\dot{I}_t + \varepsilon_{1t} \quad (7)$$

şeklinde oluşturularak elde edilen ε_t hata terimine ADF birim kök testi yapılmaktadır. Eşbütünleşme testinde yokluk hipotezi; “Seriler eşbütünleşik değildir” olarak kurulmakta ve ADF test istatistiğinin, MacKinnon (1986) tablo değerinden büyük olduğu durumda söz konusu hipotez reddedilmektedir. Böylece ε_t serisinin durağan olduğuna ve PG_t ve $K\dot{I}_t$ serilerin eşbütünleşik olduğuna karar verilmektedir. Diğer bir ifade ile hatanın düzey değerinde durağan olması serilerin eşbütünleşik olduğu sonucunu vermektedir (Tarı, 2018: 416).

Tablo 6. Eşbütünleşme Test Sonuçları (ε 'nin Durağanlığı)

Değişken	ADF Test İstatistiği	MacKinnon (1996) Kritik Değerleri			Bütünleşme Derecesi
		%1	%5	%10	
Hata (ε)	-2.051715	-2.618579	-1.948495 (p 0.0398)	-1.612135	I(0)

Eşbütünleşme analizinin ikinci safhasında ise (1), (2) ve (3) nolu denklemlerin tahmininden oluşturulan hata terimlerine sabitsiz ve trendsiz ADF testi uygulanmış ve ortaya çıkarılan test istatistiği MacKinnon (1996) tablo kritik değeri ile kıyaslanarak eşbütünleşme ilişkisinin varlığına karar verilmiştir. ADF test istatistiği (-2.051715), %5 önem düzeyi ile 44 gözlem ve iki değişken için elde edilen Engle-Granger tablo değerinden (-1.948495) büyük olduğu için eşbütünleşme hata terimleri serisi durağandır. Yokluk hipotezi reddedilmiştir, PG ve $K\dot{I}$ serileri arasında eşbütünleşme vardır. Serinin artıklarına bakıldığında otokorelasyon problemi bulunmamaktadır.

Hata Düzeltme Modeli

Eşbütünleşme analizi uzun dönem ilişki üzerinde durmaktadır. Hata Düzeltme Modeli ise kısa dönemli dinamikleri incelemektedir. Şayet seriler eşbütünleşik ise söz konusu seriler, hata düzeltme modeli (error correction model) kısaca ECM ile gösterilebilmektedir.

PG ve Kİ serilerinin eşbütünleşik olması, iki değişken arasında uzun dönemli bir denge ilişkisinin bulunduğunu göstermektedir. Ancak kısa dönemde seriler arasında bir dengesizlik olabilir. Bu durumda hata terimi PG serisinin kısa dönemli değeri ile uzun dönemli değeri arasında bir köprü rolü oynayabilmektedir.

Çalışmada,

$$\Delta PG_t = \alpha_0 + \alpha_1 \Delta Kİ_t + \alpha_2 e_{t-1} + u_t \quad (8)$$

şeklinde oluşturulan hata düzeltme modeli ile uzun dönemde dengeden uzaklaşmaların oluşumu ve ortalamadan sapmaların her dönem ortalamaya ne derece yaklaştığı incelenmektedir. Model ile her dönemde bu sapmaların ne kadar azaldığı ve denge ne kadar zamanda oluşacağı araştırılmaktadır. e_{t-1} değişkeni, bu modeli ECM olarak ortaya koymaktadır. Modelde α_2 sapmayı ifade etmektedir. α_2 istatistiksel olarak anlamlı ise sapma vardır. α_2 y serisindeki kısa dönemde ortaya çıkan dengesizliğin ne oranda bir dönemin ardından düzeleceğini gösterir. $\alpha_2 +$ olduğu durumda dengeden uzaklaşma olduğu, $\alpha_2 -$ olduğu durumda ise sapmanın uzun dönem değerine yaklaştığı görülmektedir. Bu durum hata düzeltici modelin çalıştığını ve sapmaların azalıyor olduğunu göstermektedir.

Tablo 7. Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
c	845.2446	321.4273	2.629660	0.0117
d(Ki)	-4.364641	0.961430	-4.539736	0.0000
e_{t-1}	-0.921829	0.190004	-4.851633	0.0000
R ²	0.444360	DW	1.578734	

$$d(y) = 845.2446 - 4.3646*d(x) - 0.9218* e_{t-1}$$

Model bu şekilde tahmin edilmiştir. Görüldüğü gibi denge hata terimi katsayısının -0.921829 olduğu görülmüştür. İstatistiksel olarak anlamlı olan bu katsayı yorumlanabilir bir büyüklüktedir. Hata düzeltme mekanizmasının çalıştığı, katsayının eksi oluşu ile ortaya çıkmaktadır. Bu noktada serilerde ortaya çıkan sapmalar azalarak kısa dönemde dengeye gelecektir. Modelde yaklaşık bir dönem (1/0.92) sonra denge oluşmaktadır.

Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

Seriler durağanlık derecesine duyarlı olmaksızın analize dahil edilebildiği için nedensellik analizi için Toda-Yamamoto (1995) nedensellik testi tercih edilmiştir. Toda-Yamamoto testinin uygulanmasından önce VAR modelinin kurularak uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir.

VAR analizi ile modelde kullanılacak gecikme uzunluğu belirlenmiş ve Tablo 8’de raporlanmıştır.

Tablo 8. VAR Modeli ile Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-796.5986	NA	1.99e+13	36.29994	36.38104	36.33001
1	-722.0447	138.9414	8.083+11	33.09294	33.09294	33.18317
2	-720.2928	3.105694	8.96e+11	33.19513	33.60062	33.34550
3	-693.1303	45.68229	3.14e+11	32.14229	32.70998	32.35282
4	-670.0310	36.74886*	1.33e+11*	31.27414*	32.00403*	31.54482*

Modelin gecikme sayısı Tablo 8’de yer alan sonuçlara göre; LR (Sequential Modified LR Test Statistic), FPE (Final Prediction Error), AIC (Akaike Information Criterion), SC (Schwarz Information Criterion) ve HQ (Hannan-Quinn Information Criterion) kriterlerine göre 4’tür. Bu sonuçlar ışığında uygun gecikme uzunluğu 4 olarak seçilmiştir.

İkinci aşamada, VAR analizi ile belirlenen gecikme uzunluğuna (p), en yüksek bütünleşme derecesi (d_{max}) ilave edilmiş ve Toda-Yamamoto nedensellik analizi için gerekli olan $p + d_{max}$ seviyesinin 5 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen nedensellik testi sonuçları Tablo 9’da raporlanmıştır.

Tablo 9. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	X ² Test istatistiği	Olasılık Değeri	Sonuç
PG → Kİ	2.747442	0.6009	PG’ den Kİ’ ye doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.
Kİ → PG	22.11703	0.0001	Kİ’ den PG’ye doğru bir nedensellik ilişkisi vardır.

Tablo 9’da yer verilen Toda-Yamamoto Nedensellik testi sonuçlarına göre; Kİ’ den PG’ ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu ve Kİ’ de meydana gelen bir değişim PG’ yi etkilediği tespit edilmiştir.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi kadına biçilen rol ve tutum kadının işgücüne katılmasının önünde önemli bir engeldir. Kadının etkin ve üretken biçimde çalışma hayatında ve toplumsal hayatta eşit ve ayrımcılıktan uzak olarak yer alması toplumsal gelişme için önemlidir. Ülke ekonomisinin hedeflediği sürdürülebilir kalkınma için kadınların işgücüne katılması ve istihdamının artırılması önemli bir konudur.

Çalışmada, Türkiye’de kadınların çalışma hayatına girişi ve çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar ile sosyal güvenlik sisteminin mali yapısı literatürde var olan çalışmalar çerçevesinde açıklanarak kadın istihdamının Sosyal Güvenlik Kurumu prim gelirleri üzerinde bir etki yaratıp yaratmadığı zaman serisi analizi ile incelenmiştir. Çalışma kadın istihdam oranının artırılmasının sosyal güvenlik sisteminin prim gelirlerini artırmak suretiyle mali sürdürülebilirliğine katkı sağlayabileceğini açıklamaktadır. Literatürde bu ilişkiyi inceleyen ve ortaya koyan bir çalışmanın bulunamaması çalışmanın özgün yönünü ortaya koymaktadır.

Çalışma sonuçlarına göre, kadın istihdamı ile Sosyal Güvenlik Kurumu prim gelirleri arasında uzun dönemli pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Kadın istihdamının artırılması sosyal güvenlik sisteminin prim gelirlerini artıracak ve sosyal güvenlik sisteminin mali sürdürülebilirliğine katkı sağlayacak bir etkiye sahiptir.

Politika yapıcılar tarafından kadın istihdamını artırmaya yönelik geliştirilecek politikalar sosyal güvenlik sisteminin mali sürdürülebilirliğine olumlu katkı sağlayacaktır.

Bu sebeple kadınların istihdamının önündeki sorun ve engellerin çözülebilmesi son derece önem arz etmektedir. Türkiye’de kadın istihdamını artırmaya yönelik aktif istihdam politikaları, kız çocukları ve kadınlara yönelik eğitim programları, çalışma yaşamında eşitsizlik ve ayrımcılığın önlenmesine yönelik politikaların artırılması önem arz etmektedir.

Ek Beyan

- *1. yazar %60 oranında, 2. yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.*
- *Makalenin tüm süreçlerinde IJIASOS'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.*
- *Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.*

KAYNAKÇA

- Acar, İ., Kitapçı İ., (2008). Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye’deki Emeklilik Sistemindeki Değişim. Maliye Dergisi, 154, 77-98.
- Ak, M. Z., Cicioğlu, Ş., (2006). Sosyal Güvenlik Sistemin Yeniden Yapılandırılması Gereği ve Reform Paketi. E-Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sayı 54.
- Aksoy, N., Felek, Ş., Yayla, N., Çeviş, İ., (2019). Türkiye’ de Kadın İstihdamı ve Etkileyen Faktörler. Journal of Management and Economics Research, 17(3), 146-163.
- Alparslan, A. M., Tunç, H., (2009). Mobbing Olgusu ve Mobbing Davranışında Duygusal Zekâ Etkisi. SDÜ Vizyoner Dergisi, 1(1), 146-159.

- Alper, Y., (2012). Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentiler. Sosyal Güvenlik Dergisi, 1(1), 7-47.
- Alper, Y., Değer Ç., Sayan, S., (2012). 2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Sosyal Güvenlik (Emeklilik) Sistemine Bakış. TÜSİAD Yayınları, Yayın No: TÜSİADT/2012-11/535
- Arıcı, K., (2011). Sosyal Sigorta Sisteminin Kara Deliği: Sigortalı Sayılmayanlar Düzenlemesi. Sosyal Güvenlik Dergisi, Sayı:1, 48-61.
- Aydın, F., Erdem, E., (2014). The Effect of Women's Employment on Competitiveness And Economic Growth: A Comparison of Turkey and the Most Competitive Countries. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (44), 59-71.
- Aydın, F.F., (2011). Kadın İstihdamının Rekabet Gücü ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye ile Rekabet Gücü En Yüksek Ülkelerin Karşılaştırılması. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, M., (2011). İstihdam Politikaları Açısından İŞKUR'un Eğitim Programları: Yalova İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, U., (2020). Covid-19 Pandemisi; İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Alanında Yarattığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri. İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6(2), 181-214.
- Balioune, M., (2007). Gender Inequality And Growth In Sub-Saharan Africa And Arab Countries. International Centre For Economic Research, pp: 2-27.
- Bedük, A., (2005). Türkiye'de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 3(12), 106-117.
- Bulut, H.G., (2018). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumunun Finansman Sorunları: Tahsilat Sisteminin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bulut, M., (2019). Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Finansmanında Devlet Katkısı Uygulaması ve İstatistiksel Görünüm. Sayıştay Dergisi, 30 (115), 83-108.
- Bulutay, T., (2000). Kadın İstihdamı, İstihdam ve Eğitim Projesi İşgücü Piyasası Bilgisi, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara.
- Bülbül, D., Karadeniz, H., (2004). Vergi ve Sigorta Prim Aflarının Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Etkisi. Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs, Uludağ Üniversitesi, Antalya, 801- 812.
- Canbay, T., Demir, M., (2013). Türkiye' de Sosyal Güvenlik Açıkları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı. Yönetim ve Ekonomi, 20 (2), 303-315.
- Cirit Bayar, B., Varıcı, İ., (2021). SGK Prim Teşviklerinin SGK Denetmenlerinin Bakış Açılı ile Analizi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 24(2), 352-367.
- Cural, M., (2016). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Mali Yapısı ve Sisteme Yapılan Bütçe Transferlerinin Ekonomik Yansımaları, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(2), 693-706.
- Çavuş, Ö.H., (2017). Sosyal Güvenlik Sisteminin Denetim Yapısı ve Denetim Birimleri. Yönetim ve Ekonomi, 24 (2), 523-542.
- ÇSGB., (2014). Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023) ve Eylem Planları (2014-2016). Ankara

- Demir, M., (2015). Sosyal Güvenlik Kurumunun Özerklik Sorunu. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 16. ÇEEİ Kongresi Özel Sayısı, 173-190.
- Demir, M., Canbay, T., (2013). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Açıklarının Azaltılmasında Denetimin Önemi (Manisa İli Örneği). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (3), 451-467.
- Demirbilek, S., (2007). Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açından İncelenmesi. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 44 (511), 12-27.
- Egeli, H., (2009). Parafiskalite ve Parafiskal Yükümlülükler. İzmir: Altın Nokta Yayınları.
- Egeli, H., Özen, A., (2009). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Reform Sürecinin Değerlendirilmesi. Mevzuat Dergisi, Sayı: 142.
- Eğilmez, M, Kumcu, E., (2011). Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Elbir, N., (2021). Çalışanların Covid-19 Hastalığına Yakalanmalarının Sosyal Sigortalar Hukuku Bakımından Sonuçlar. Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18 (1), 67-116.
- Erdoğan, S., Yaşar, S. (2018). Türkiye'de Kadın İstihdamının Gelişimi: Konya- Karaman Örneği. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 20 (34), 18-28.
- Goldin, C., (1986). The Female Labor Force and American Economic Growth 1890- 1980. University of Chicago Press, pp: 557-604
- Gökbayrak, Ş., (2010). Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü. Çalışma ve Toplum, 2010/2. 141-162.
- Gökbunar, A. R., Koç, Ö.E., (2009). Demografik Değişimlerin Sosyal Güvenlik Kurumlarına Etkisi ve Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumlarının Mali Yapısının Analizi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 15-34.
- Greenhaus, H. J., Powell N.G., (2003). When Work And Family Collide: Deciding Between Competing Role Demands", Organizational Behavior And Human Decision Processes, 90(2), March.
- Gümüş, E., (2010). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler. SETA Analiz, 24, 1-24.
- Işık Erol, S., (2014). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı. Kamu-İş, 13(3), 37-70.
- Işık Erol, S., (2021). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Denetim. Ankara: İksad Yayınları.
- İnce, F., Nurdoğan, A.K., Bayar H.T., (2021). Covid-19 Krizinin Sağlık Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmeler Üzerindeki Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 12 (30), 434-448.
- İnce, M., (2011). Kadın Eğitiminin Ekonomik Büyümedeki Rolü: Türkiye Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (26), 227-238.
- İştar Işıklı E., (2020). Sosyal Güvenlik Ahlakı. Ankara: Akademisyen Basımevi.
- İştar Işıklı, E., Evlice, E., (2019). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Aktif/ Pasif Sigortalı Dengesinin İncelenmesi. Toplum Bilimleri Dergisi, Sayı: 25. 169-189.
- Karaaslan, E., (2010). Kayıt Dışı İstihdam ve Neden Olduğu Mal Kayıplarının Bütçe Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği. Mali Hizmetler Derneği Yayın No:7.
- Karakoyun, Y., (2007). Esnek Çalışma Yoluyla Kadınların İşgücüne Katılım Oranının ve İstihdamının Artırılması: İŞKUR' un Rolü. Uzmanlık Tezi, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

- Kasa, H., Alptekin, V., (2015). Türkiye’de Kadın İşgücünün Büyümeye Etkisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi,18(1),1-24.
- Kavak, Y., (2007). Eğitim, İstihdam ve İşsizlik İlişkileri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13, 21-26.
- Kavi, E., (2006). İşgörenler Açısından Örgüt Kültürünün Motivasyona Etkisi (Özel Finans ve Bankacılık Sektöründe Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Kılıç, D., Öztürk, S., (2014). Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama. Amme İdaresi Dergisi, Cilt 47, Sayı 1, 107-130.
- Kılınç, N.Ş., (2015). Küresel Eğilimler Çerçevesinde Kadın İstihdamı. HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 4(9), 120-135.
- Kitapçı, İ., (2007). Sosyal Devlet Işığında Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Reform Arayışları. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Klasen, S., (2000). Does Gender Inequality Reduce Growth and Development? Evidence from Cross-Country Regressions. Sonderforschungsbereich 386, Paper 212, pp: 1-39.
- Koray, M., (1992). Çalışma Yaşamında Kadın Gerçekleri”, Amme İdaresi Dergisi, 25(1), 93-122.
- Korkusuz, A.Y., (2020). Çalışma Hayatında COVID-19 Pandemisine Maruz Kalanların Sosyal Güvenlik Açısından Değerlendirilmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22 (2), 2020, 673-693.
- Kurt, R., (2007), Sosyal Güvenlik Açıkları İle SSK Prim İndiriminin Ekonomiye Etkileri. Mali Çözüm Dergisi, Sayı:84, 241-248.
- Mackinnon, J.G., (1996). Numerical Distribution Functions For Unit Root And Cointegration Tests. Journal Of Applied Econometrics, 11, 601–618.
- Nurdoğan, A.K., (2020). Sosyal Sigorta Prim Teşviklerinin Sosyal Güvenlik Kurumu Prim Gelirlerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz, Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3(2), 81-106.
- Oral, A.İ., (2002). Dünya’da ve Türkiye’de Sosyal Sigortalar Kapsamında Sağlık Sigortaları Uygulamaları, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1331, Eskişehir.
- Özdemir, B. S., (2016). Kadın İstihdamının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özşuca, Ş.T., Gökbayrak, Ş., (2012). Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Uyum Sorunu ve Denetim Mekanizmalarında Etkinliğin Sağlanması. Sosyal Güvenlik Dergisi, 2(2), 49-83.
- Öztürk, K.N., Nurdoğan, A.K., (2021). İşgücü Piyasasında Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Ve Eşitsizliğin Önlenmesinde Sosyal Güvenlik Sisteminin Etkisi. Fırat Üniversitesi. İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5 (2), 141-165.
- Parlaktuna, İ., (2010). Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi. Ege Akademik Bakış, 10 (4), 1217-1230.
- Perron, P., (1990). Testing For A Unit Root In A Time Series With A Changing Mean. Journal Of Business And Economic Statistics, 8, 153-162.

- Petersson, B., Mariscal, R., Ishi, K., (2017). Women Are Key For Future Growth: Evidence From Canada, IMF Working Paper, WP/17/166, July 2017
- SGK., (2013). Reformun Yansımaları ve Teşvik Uygulamaları.
- Talas C., (1997). Toplumsal Politika, Ankara: İmge Kitabevi.
- Tam, H., (2011). U-Shaped Female Labor Participation with Economic Development: Some Panel Data Evidence. *Economics Letters*, 110(2): 140-142.
- Tansel, A., (2001). Economic Development and Female Labour Force Participation in Turkey: Time-Series Evidence and Cross-Province Estimates. Ankara: Middle East Technical University, Department of Economics.
- Tansöker, R L., (2017). Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Vergi Takoza Açısından Değerlendirilmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 309-334.
- Tarı, R., (2018). Ekonometri. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Taş, Y., (2019). Türkiye’de Kadın İş Gücünün Görünümü ve Büyümeye Etkisi (2008- 2018). Yüksek Lisans Tezi. Konya:KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tiryaki, D., (2018). Türkiye’de Kadın İstihdamında Karşılaşılan Sorunları Gidermeye Yönelik Politikalar. Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toda, H.Y., Yamamoto, T., (1995). Statistical Inference In Vector Auto Regressions With Possibly Integrated Processes, *Journal Of Econometrics*, 66(1-2), 225-250.
- Toparlak, E., (2018). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Açıklarının Bütçe Üzerindeki Yükünün Değerlendirilmesi 1. ICPESS 2018 PROCEEDINGS Volume 2: Economic Studies, 587-595.
- Türker, N., (1997). Konaklama İşletmelerinde Cinsel Taciz ve Cinsiyet Ayırımı. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 74-76.
- Tütüncü, A., Zengin, H., (2020). E7 Ülkelerinde Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(1), 1-16.
- Yaman, Y., (2020). Emeklilik Sisteminde Yapısal Dönüşümün Zorunluluğu: Kademeli Yaş Artışı. *Emek ve Toplum, Dergisi*, 9(25), 470-491.
- Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., Kılıç., M. (2003). Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları, *Tarım-İş Yayınları*, Ankara.
- Yıldırım, H., (2012). Türkiye’de 2001’den Günümüze Kayıt Dışı Ekonominin Sosyal Güvenlik Kurumu Açıkları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel Oktay, E., (2015). Türkiye’nin ve Dünyanın Ortak Sorunu: Kadına Şiddet. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 64, 57-118.
- Yürekli S., (2020). Çalışma Hayatında Koronavirüs (COVID-19) Salgınının Etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, COVID-19 Hukuk Özel Sayısı, 34-61.
- Zeren, F., Savrul, B., (2018). Kadınların İşgücüne Katılım Oranı, Ekonomik Büyüme, İşsizlik Oranı ve Kentleşme Oranı Arasındaki Saklı Koentegrasyon İlişkisinin Araştırılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 87-103.